

Izsák Hajnalka²²

***A magyarországi javítóintézeti hálózat történeti-térszerkezeti fejlődése
a kezdetektől napjainkig***

A magyarországi javítóintézetek kialakulása és fejlődése – a 18. századi egyházi és magánkezdeményezések, a 19. századi reformkori próbálkozások, majd a 19. század végétől kezdődően az állami hálózat megszervezése – példaértékű folyamatként mutatja be, hogy miként lehet a fiatalok bűnelkövetők kezelését (megbüntetését, elzárását) összekapcsolni a pedagógiai és szociális gondozással.

Történelmünk során többször megszakadt, lecsökkent, átalakult ez a rendszer: a két világháború, a területvesztések és a politikai rendszerváltások mind-mind alakították a hálózatot. Mindazonáltal kijelenthetjük, hogy a javítóintézeti nevelés Magyarországon napjainkban is a gyermekvédelem speciális, egyszerre büntetőjogi és pedagógiai elemeket ötvöző, fontos eszköze. A jelenlegi intézmények (Aszód, Rákospalota, Budapest, Debrecen, Nagykanizsa) regionális lefedettséget tesznek lehetővé, és a 21. századi kihívásokhoz igazodva egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a családi légkör, az egyénre szabott fejlesztés, valamint a szabadulás utáni pártfogás biztosítására.

A történelmi kitekintés egyúttal rámutat arra is, hogy a területi elhelyezkedés és az intézményi hálózat térbeli szerveződése kulcsszerepet játszik a fiatalok ellátásában. A különböző korokban és politikai helyzetekben eltérő prioritások érvényesültek: hol központosítás, hol regionális kiterjesztés valósult meg. E tanulmány a fennmaradt térképi források, statisztikák és levéltári adatok alapján vizsgálja a javítóintézeti hálózat fejlődését, kiemelve, hogy a Kárpát-medence különböző régiói miként kapcsolódtak be ebbe a sajátos gyermekvédelmi és büntetőintézeti rendszerbe.

Kulcsszavak: gyermekvédelem, javítóintézet, térszerkezet, területi fejlődés

JEL-kód: N33, N34, N43, N44

***The Historical and Spatial-Structural Development of the Hungarian Reformatory Network
from Its Inception to the Present Day***

The establishment and development of juvenile correctional institutions or reformatories in Hungary—ranging from 18th-century ecclesiastical and private initiatives, through the reformist efforts of the 19th century, to the state-organized network from the late 19th century onwards—exemplifies how the management of juvenile offenders (punishment and detention) can be effectively integrated with pedagogical and social care. Throughout history, this system has undergone interruptions, reductions, and transformations, influenced by events such as the two World Wars, territorial losses, and political regime changes. Nevertheless, it can be asserted that correctional education in Hungary remains a crucial component of child protection, combining elements of both criminal law and pedagogy. The current institutions (located in Aszód, Rákospalota, Budapest, Debrecen, and Nagykanizsa) provide regional coverage and, in response to 21st-century challenges, place increasing emphasis on fostering a family-like atmosphere, offering individualized development programmes, and ensuring post-release support.

The historical overview also highlights the critical role of spatial distribution and institutional network organization in juvenile care. Different eras and political contexts have prioritized either centralization or regional expansion. This study examines the development of the reformatory network based on surviving cartographic sources, statistical data, and archival records, emphasizing how various regions of the Carpathian Basin have been integrated into this unique child protection and penal system.

²² egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem; email: izaishajnalka@partium.ro

Keywords: child protection, reformatory, spatial structure, territorial development

JEL Codes: N33, N34, N43, N44

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2025.7>

Bevezetés

Publikációmban a magyarországi javítóintézeti hálózat történeti fejlődésének területi aspektusait kívánom vizsgálni: térszerkezeti értelemben hogyan alakultak ki ezek az intézmények, milyen történeti és földrajzi elvek alapján oszlottak meg az ország különböző régióiban, és a történelmi fordulópontok (világháborúk, Trianon, rendszerváltás) miként befolyásolták a javítóintézeti lefedettséget.

A javítóintézetek, mint a gyermekvédelem és a fiatalkori kriminalitás-kezelés speciális intézményei, kulcsszerepet játszottak a 19. század végétől kezdődően Magyarországon (Lőrincz, 1988). A mai formájukat azonban számos területi változás előzte meg, melyet a mellékelt térképek (1–6. *ábra*) illusztrálnak.

Doktori értekezésemben (Izsák, 2022) igyekeztem részletesen is feltérképezni a javítóintézeti hálózat területi fejlődését, a pedagógiai és intézményfejlesztési, valamint a demográfiai háttérinformációkkal együtt, ugyanakkor jelen tanulmányban inkább a térbeliség szempontrendszerére kívánok fókuszálni. A tanulmány további részében korszakonként haladva mutatom be a javítóintézetek térbeli fejlődését:

- először a 18–19. századi egyházi és magánkezdeményezéseket,
- majd a kiegyezést követő időszak állami szabályozását és a regionális hálózatot,
- végül a 20. század történelmi válságait (világháborúk, Trianon, kommunizmus), valamint a rendszerváltás utáni állapotokat.

A térképek között szerepel a 1990–2022 közötti időszakot bemutató *ábra* is (6. *ábra*), amely a rendszerváltás utáni területi konfigurációt mutatja be, az öt fő javítóintézeti központtal (Budapest, Rákospalota, Aszód, Debrecen, Nagykanizsa) – illetve a fiatalkorú börtönfogházak intézményeivel (Tököl, Kecskemét, Szirma).

A gyermekvédelmi intézmények területi jellemzői a 18–19. században

A javítóintézeti hálózat előzményei részben az egyházi és magánalapítású árvaházakban, szeretetházakban találhatók (Gyermekvédő Intézetek Magyarországon, 1899). Területileg ezek az intézmények leginkább a dunántúli, felvidéki és erdélyi egyházi gócpontok körül alakultak ki (pl. Nemescsó, Kőszeg, Nagyszeben). Ez megalapozta azt a későbbi szempontot, hogy a gyermekvédelem központjai – a mai modern szóval „regionális” – támaszt jelentettek a lakosságnak, még mielőtt állami fenntartású javítóintézetek megjelentek volna. A 18. századi egyházi és királyi alapítású intézmények területileg lényegében a Kárpát-medence két peremterületén jelentek meg, részben a Nyugat-Dunántúl területén, Kőszeg környékén (Nemescsón 1741-ben, Kőszegen 1749-ben), részben pedig Mária Terézia kezdeményezésére az erdélyi Szászok központjában Nagyszebenben (Tereziánus – 1765)

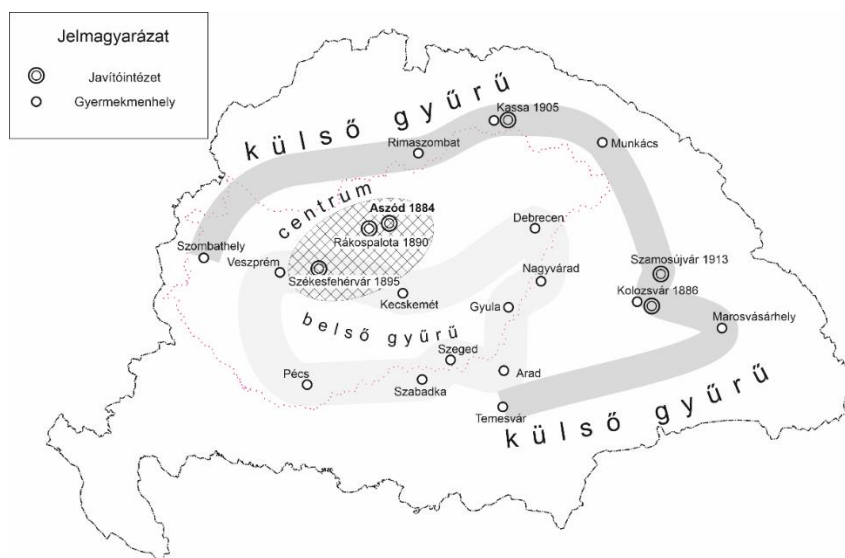
Az ország belső részein, ezen belül is az Alföldön a 19. század közepéig kellett várni a hasonló kezdeményezésekre. 1845-ben jött létre az első kezdeményezés ezen a területen, amikor Debrecen közelében (Zelemérpusztán) is alapítottak nevelőintézetet (1845), illetve a Felvidéken (Nyitra vármegye – Kinorány, 1847) is kísérlet történt erre. Az előremutató vállalkozások időpontválasztása mindkét esetben szerencsétlennek bizonyult, sajnos ezek a kezdeményezések nem éltek túl az 1848-1849-es szabadságharcot és az azt követő, magánkezdeményezéseknek nem kedvező évtizedet. Zeleméren Gönczy Pál, illetve Karap Sándor és Diószeghy Sámuel közreműködésével jött létre az intézmény, aminek a megalapítását nyugat-európai tanulmányút és nagyon alapos tervezés előzött meg. Alapvetően a szegény, elhagyott gyermekek számára

nevelőintézetként működött, miközben mezőgazdasági, ipari és gyakorlati foglalkozásokat is nyújtott. A rendszer kialakításakor több európai (főként svájci) intézményt vettek mintául (Eötvös, 1915; Lendvay, 1929). A nyitrai intézmény alapítását Kardhordó József kezdeményezte, „Kóbor árva gyermekek mentő intézet” néven.

Ezek a korai „pontoszerű” kezdeményezéseken keresztül látható, hogy a területileg távol eső részekben is felmerült a fiatalkori bűnözés megelőzésének igénye (Eötvös, 1915; Vilecz, Boncz & Hanzély, 1871). Mindez előrevetítette, hogy egyszer majd országos szintű megoldásra lesz szükség. A szabadságharc bukását követő neoabszolutista időszakban a gyermek- és fiatalokorúakkal foglalkozó intézmények nem szaporodtak érdemben, mert az osztrák központi akarat inkább a felnőtt fegyintézeti rendszerre koncentrált (Lőrincz & Nagy, 1997). Így a kiegyezésig nem alakult ki tartósan egységes területi hálózat, csak elszórt magán-, illetve egyházi intézmények működtek egy-egy, jellemzően néhány éves időszakban. Ugyanakkor már ez is elégséges volt ahhoz, hogy a problémára a figyelmet felhívja és Magyarországon is elkezdődjön a szakértői szintű gondolkodás a problémakörrel (Izsák 2022).

A kiegyezéstől az első világháborúig – Az állami javítóintézetek hálózatának kialakulása és térbeli rendszere

Jogi értelemben véve a magyar javítóintézeti nevelés kialakítására a kiegyezés után még egy évtizedet kellett várni. Az 1878. évi V. törvénycikk, amely jóváhagyta a haladó szellemű magyar büntetőjogi kódexet (Csemegi-kódex) kimondta, hogy a fiatalokorú bűnelkövetőket a felnőttektől külön kell kezelni, és javítóintézetbe kell utalni (Kun & Ládai, 1905). Ezzel megnyílt az út az országos intézményhálózat létrehozására, aminek térbeli vetülete is volt: a kormányzat a Magyar Királyság különböző részein kívánt javítóintézeteket létesíteni, hogy a fiatalokat ne kelljen túl messzire szállítani. Ezzel a gondolatmenettel megalapozták a leendő modern magyar javítóintézeti hálózat területi rendszerét. Egy 19. század végi, középállami jellegű Magyar Királyságban ugyanakkor egy ilyen rendszer teljes felépítése évtizedeket vett igénybe. A javítóintézeti rendszerrel párhuzamosan természetesen a részben magánfenntartású árva- és szeretetházak széles és heterogén rendszere is kiépült: 1898-ban Magyarországon 105 árva- és szeretetház létezett, 423 nevelővel és 4864 növendékkel. Ezek közül 9 állami, 4 megyei, 18 községi, 45 felekezeti, 29 pedig egyesületi volt (A magyar királyi országos javítóintézetek ismertetése, 1899, old.: 16; Izsák 2022).

12. ábra A gyermekvédelmi intézményhálózat kialakulása Magyarországon 1884-1920

Fig. 1 The Formation of the Child Protection Institutional Network in Hungary (1884–1920)

Forrás: Saját szerkesztés

Az első állami javítóintézetek (1884–1913) területi rendszere (*I. ábra*):

1. Aszód (1884)
Az első és legnagyobb múltú magyar királyi állami javítóintézet, amely 1884/85-től folyamatosan fogadta a fiatalokorú elkövetőket. Egyfajta mintaintézet lett, agrár- és ipari jellegű oktatással is kísérleteztek (Szöllősy, 1935; Lőrincz, 2012).
2. Kolozsvár (1886)
Erdély központjában jött létre, szintén állami jelleggel. Az intézet a 20. század elejére az egyik központi szerepet játszott a kelet-magyarországi területeken élő fiatalokorúak ellátásában.
3. Rákospalota (1890)
Kifejezetten leányintézetként funkcionált, ami újdonságnak számított. Azelőtt ugyanis főként fiúkra gondoltak a „javító és nevelő” típusú rendszer szervezői, noha a lányok ellátására is volt igény.
4. Székesfehérvár (1895)
A Dunántúl egyik legfontosabb központja lett, a fiúk javító-nevelő oktatása zajlott ott.
5. Kassa (1905)
A Felvidéket szolgálta ki, hatalmas kapacitással és korszerű épületkomplexummal. Ipariskolákat, ipari tanműhelyeket tartottak fenn, a korabeli források szerint számos szakmát tanulhattak itt a növendékek (Lőrincz, 2018). Megalapítása után ez lett a legnagyobb, mintaszerűen szervezett intézmény.
6. Szamosújvár (1913)
A várban a korábbi fegyintézetet alakítottak át javítóintézetté, de 1920 után ez a terület is elkerült Magyarországtól, és a későbbiekben román fegyintézetté vált.

Ez a hat kulcsintézmény lefedte az országot (a történelmi Magyar Királyság) jelentős területeit (lásd *I. ábra*). Emellett több megyében magánintézetek és egyházi szeretetházak működtek, amelyek kiegészítő szerepet töltek be (A magyar királyi országos javítóintézetek ismertetése, 1899).

Az 1901. évi VIII. törvény az állami gyermekmenhelyekről hozott létre egy belső és egy külső gyűrűt, a történelmi Magyarországon így térbeli értelemben is kialakult egy kétszintű gyermekvédelmi intézményrendszer, amely három koncentrikus övezet formájában szerveződött: A központi régióban működtek a vezető javítóintézetek (Aszód, Rákospalota, Budapest, Székesfehérvár). Ezt belső körként (Csorna, 1929, 150. o.) egészítették ki az Alföld és az Alföld-perem nagyvárosaiban létrehozott menhelyek, amelyek földrajzilag egységes gyűrűt alkottak: a Dunántúlon Veszprém és Pécs, a Duna–Tisza közén Kecskemét, Szeged és Szabadka, valamint a Tiszántúlon Debrecen, Nagyvárad, Gyula és Arad. Az ország peremterületein egy lazább külső gyűrű jött létre. A központi térségtől nagy távolságra eső régiók közül a Felvidéknek és Erdélynek is volt önálló javítóintézete (Kassa, illetve Kolozsvár), amelyhez 1913-ban még egy harmadik (Szamosújvár) társult. Így a Nagy Háború kitöréséig nyolcra bővült a javítóintézetek száma. A Kárpát-medence külső peremén ezeket további menhelyek egészítették ki: Szombathely a Nyugat-Dunántúlon, Rimaszombat és Kassa a Felvidéken, Munkács Kárpátalján, Kolozsvár és Marosvásárhely Erdélyben, valamint Temesvár a Bánságban. Ez a külső övezet azonban területi szempontból hiányos maradt: sem a Felvidék nyugati részén, sem a Délvidék nagyobb területein nem találunk állami gyermekvédelmi létesítményeket (Izsák 2022).

A 20. század elejétől a formálódó hálózat intézményi száma egészen a világháborúig megduplázódott, miközben a növendékek és a tiszti személyzet létszáma ötszörösére nőtt. Különösen az 1910-es évektől kezdve mutatott exponenciális növekedést a növendékek száma. A létszám 1914-ben éri el a csúcst, ekkor már mintegy 2000–2300 növendéket tartanak nyilván az intézetekben. A tiszti személyzet létszáma 1900 táján még meglehetősen alacsony volt (néhány tucat fő), majd 1905–1906 fordulóján hirtelen megugrott, ezt követően kissé visszaesett, de 1910 után ismét egyre gyorsabban növekedett. 1914-re már meghaladta a 150 főt. A növekedés több okra vezethető vissza: a fiatalokorú elkövetők számára egyre több intézetet hoztak létre (bővült a

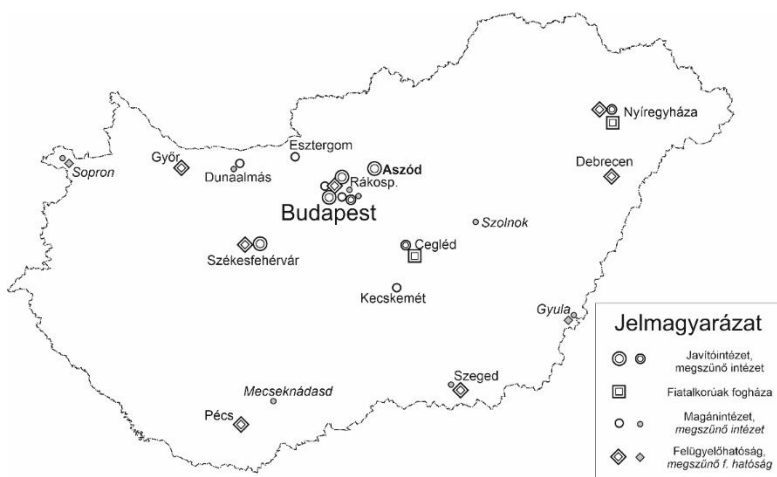
kapacitás), a gyermek- és ifjúságvédelem szemlélete is változott, illetve az urbanizáció, a szociális helyzet romlása és a közelgő világháború hangulata is növelhette a növendékek létszámát. Az ekkor kialakuló dinamikus bővülés részben azt jelezte, hogy az intézményhálózat fokozatosan elérte egy 20 milliós, közepes méretű európai ország igényeit, de hozzájárultak ehhez a társadalmi átalakulások, az urbanizáció és a proletariátus kialakulása, illetve 1914-től a háborús helyzet is. A leányok aránya a kezdeti 8%-ról fokozatosan nőtt, 1910 körül 19%-on tetőzve. A tiszti személyzet száma szintén emelkedett, bár nem egyenletesen: a hirtelen ugrást 1906-ban visszaesés követte 1910-ig, majd 1914-ig újra gyors ütemű növekedés zajlott.

Az 1908. évi XXXVI. tc. (Büntetőnovella) a fiataikorúakra alkalmazható büntető intézkedéseket még inkább elkülönítette a felnőttekétől. Területi szempontból ezzel indokoltá vált új javítóintézeti telephelyek kialakítása (vagy pl. Kassa bővítése), és tovább erősítette a már meglévők regionális szerepét (Lőrincz, 2002). A folyamatos bővülés ellenére a világháború kitöréséig nem volt mód arra, hogy valamennyi nagyrégió önálló intézményekhez jusson, így pl. az Alföld, a Délvidék, vagy a Felvidék nyugati része kimaradt a fejlesztésekből. A javítóintézeti elhelyezés mellett azok a fiataikorúak, akik súlyosabb vétségeket követtek el, fogházbüntetést kaptak. Az 1910-ig – főügyészégi kerületenként – kijelölt fogházak száma összesen tizenhárom volt, mégpedig Brassó, Budapest, Győr, Gyula, Kassa, Kolozsvár, Lugos, Marosvásárhely, Nyitra, Pécs, Pozsony és Zombor (Lőrincz, 1998, p. 50). 1913-ban, miközben néhány – ún. decentralizált – fogház továbbra is megmaradt (Brassó, Kassa, Marosvásárhely, Nyíregyháza, Pécs), megindult egy országos fogház megszervezése, és ekkor hozták létre a fiataikorúak önálló büntetőbíróságát is.

Az első világháború és Trianon hatása – A hálózat szétesése

A háború kitörésével a férfi személyzetet sok intézetből besorozták, a hadsereg több épületet katonai célra foglalt le (Aszód, Székesfehérvár). Mindemellett a Felvidékről és Erdélyből nehezebbé vált a fiatalok szállítása – így formálisan hiába létezett „kiterjedt hálózat”, valójában a funkciók akadoztak (Lőrincz, 2002; Magyar Statisztikai Évkönyv 1914–1918). 1918-ra úgy a növendékek, mint a tiszti személyzet létszáma lefeleződött, majd 1920-ig a negyedére zuhant (Izsák, 2022). A növendékek között hirtelen megugrott a lányok aránya, a korábbi 15% körüli részarány 1918-ra megduplázódott, majd 1920-ra 50%-ra ugrott. Ami a fiataikorúak fogházrendszerét illeti, 1917-ben négy intézmény működött a fiúk (Cegléd, Győr, Gyula, Kolozsvár), további kettő pedig az elítélt fiataikorú lányok számára (Komárom, Nyitra) (Bory, 2016, old.: 47.). Ezek mindegyike román és cseh megszállás alá került 1919-20-ban.

Az 1920-as trianoni döntés radikálisan megváltoztatta az intézmények területi helyzetét: Kassa, Kolozsvár, Szamosújvár az új határokon kívülre került (Szöllősy, 1935). Így Magyarországon mindössze Aszód, Rákospalota és Székesfehérvár maradt állami javítóintézetként. A felvidéki és erdélyi intézményeket az utódállamok vették át. Ez a nemcsak a hazai intézményhálózat leépülését, de kis fáziskéséssel a növendékek felekezeti és anyanyelvi változatosságának a megtörését is jelentette.

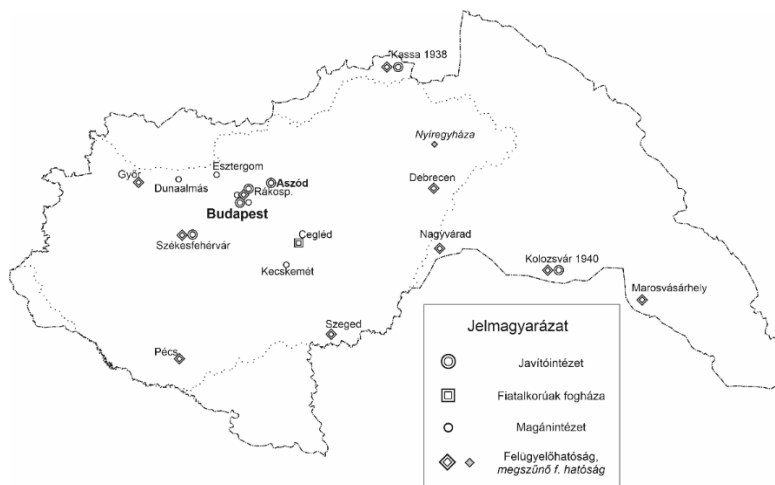
13. ábra A gyermekvédelmi intézményhálózat Magyarországon 1920-1937

Fig. 2 The Child Protection Institutional Network in Hungary (1920–1937)

Forrás: Saját szerkesztés

A két világháború közötti időszak és a második világháború (1920–1945)

A 1920-as években a megmaradt központi fekvésű intézetek (Aszód, Rákospalota, Székesfehérvár) kapták a fő szerepet (2. ábra), megpróbálva pótolni a felvidéki és erdélyi kapacitásvesztést. Kísérletek indultak új vidéki telephelyek (Cegléd, Nyíregyháza) szervezésére, de a forráshiány miatt ezek gyakran rövid életűek voltak, de végül a két vidéki városban egymást időben váltva fogházak jöttek létre. Volentics (1996) leírása alapján a „központi mag” maradt domináns, és széleskörű regionális lefedettségről ekkor nem beszélhettünk. A Pestvidéki- és a Pécsi-fogházakban a rövidebb ítéletű fiúkat helyezték el a 20-as években (Lőrincz, 2018, p. 63). Az 1920-as évek végén a javítóintézetek sorában megjelenik az Orvoslélektani Laboratórium és Pályaválasztási Tanácsadó nevet viselő intézmény is, valamint a Budapesti Átmeneti Fiúotthon is. Az állami intézetek mellett, ha nem is a Trianon előtti számban, de néhány egyházi, vagy magánfenntartású menhely is színesíti a képet (Budapesten, Esztergomban, Dunaalmáson, Kecskeméten), a gyulai szeretetházak a hatóságok 1929-ben botrányos események miatt zárták be. A felügyelőhatóságok Budapesten kívül összesen nyolc vidéki városban működtek (Székesfehérvár, Debrecen, Nyíregyháza, Győr, Sopron, Gyula, Pécs, Szeged). A két határközeli kisvárosban (Sopronban és Gyulán) azonban, miután a helyi magánintézetek bezártak, maguk a felügyelőhatósági központok is megszűntek. Ennek eredményeként az időszak végére hét regionális központ maradt fenn (Izsák, 2022).

14. ábra A gyermekvédelmi intézményhálózat Magyarországon 1938-1945

Fig. 3 The Child Protection Institutional Network in Hungary (1938–1945)

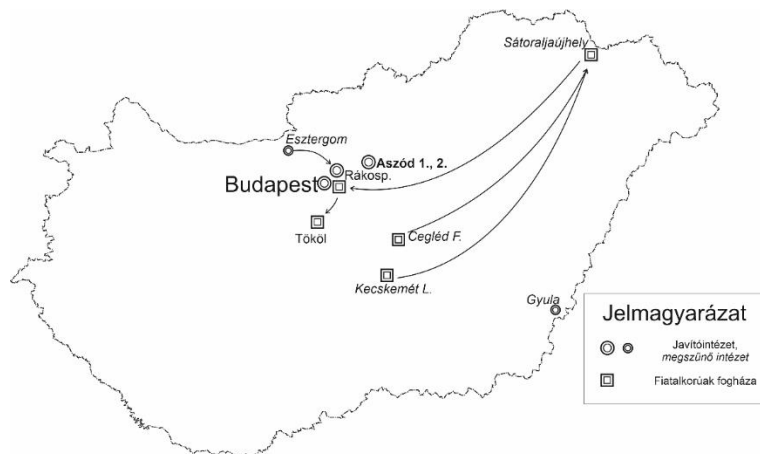
Forrás: Saját szerkesztés

Az első bécsi döntés (1938) és további határmódosítások ideiglenesen ismét Magyarországhoz csatolták Kassát, Kolozsvárt, ezzel újra megnőtt az állami javítóintézetek hálózata (3. ábra). 1939-ben a fiú növendékeket Székesfehérvárról Kassára helyezték át, a megüresedett férőhelyeket pedig Ceglédre átköltöztetett lányok foglalták el (Székesfehérvári országos királyi javítóintézet (1894–1944) – internetes forrás). Ezzel okafogyottá vált a Nyíregyháza és Cegléd közötti komplementer kapcsolat, ezért a ceglédi javítóintézetet megszüntették, miközben Nyíregyházáról visszaköltözött Ceglédre a fiatalok fogháza. 1940-ben a kolozsvári intézet is visszakérült a magyar igazgatásba, így – a Budapesti Átmeneti Javítónevelő Intézetet nem számítva – ismét öt teljes értékű állami javítóintézet működött (Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1942, 591. o.). 1941-ben a magyar állam hat állami javítónevelő intézetet tartott fenn és öt magánintézetet támogatott. A háború előrehaladtával azonban a német megszállás és a bombázások ugyanakkor számos épületet megrongáltak (Aszód, Rákospalota), a front mozgásai 1944–45-ben pedig gyakorlatilag felszámolták a felvidéki és erdélyi visszacsatolt intézeteket (Országépítés, 1941).

A szocializmus időszaka (1948–1990) – Központosítás és újabb leépülés

A szocialista rendszerben a munkára nevelés minden korszakban a javítóintézetek egyik legfontosabb feladata volt, 1945 után ezek az intézetek ipari képzési központokká is váltak. 1948 után a vallási-erkölcsi nevelés helyett már a szocialista nevelési elvek (Horváth. 1952) érvényesültek, azzal a céllal, hogy az elzúllott fiatalokból szocializmust építő munkást neveljenek (Hegedűs, 2010d), az ötvenes évektől pedig átmenetileg meg is szűnt a fiatalok elkülönítése (Volentics, 1996), ami közel egy évszázados visszalépést jelent a javítóintézeti intézményrendszer tekintetében. A Rákosi-korszakban ezzel kezdetét vette a fiatalok büntetőintézeteinek átszervezése. Addig az ország központi részén – Kecskeméten (lányok) és Ceglédre (fiúk) – szeparáltan működtek a fiatalok fogházai, de 1954-ben ezeket megszüntetve a periférikus elhelyezkedésű országos felnőtt börtönt, Sátoraljaújhelyet jelölték ki a fiatalok számára is büntetőintézetként (Lőrincz, 1998). A fiatalokkal később is központosított módon bántak, elkerülve a megyei vagy regionális szintű hálózat fejlesztését. Így Aszód, Rákospalota és Budapest környéke váltak kulcsterületté, Tökölön a fiatalok börtönfogház (4. ábra), egy-két másik településen pedig időszakosan működő intézmények jöttek létre (Volentics, 1996). A budapesti Jó Pásztor Intézetet 1948-ban államosították, ezzel létrejött a máig működő Budapesti Javítóintézet. A 1970-es évektől már felmerült, hogy Debrecen környékén is szükséges lenne egy állami javítóintézet; ez 1971-ben meg is nyílt, de fokozatosan

bővült. Területileg így az Alföldön is megjelent egy tartós központ (Debrecen), miközben a Dunántúlon továbbra sem volt állami javítóintézet (Hegedűs, 2010; Lőrincz, 2012).

15. ábra Fiatalokorúak javító-és fegyintézetei 1950-1989

Fig. 4 Juvenile Reformatory and Correctional Institutions (1950–1989)

Forrás: Saját szerkesztés

A rendszerváltástól napjainkig – a jelenlegi rendszer kialakulása

A rendszerváltás után a nemzetközi gyermekjogi és büntetőpolitikai elvekhez illeszkedő szabályozás (ENSZ, Pekingi szabályok) megteremtette az alapot, hogy a javítóintézetek országos területi lefedettsége jobb legyen (Kerezi, 2007). A 30/1997. (X.11.) NM rendelet és az 1/2015. (I.14.) EMMI rendelet már célul tűzte ki, hogy ne csak a központi régióban legyen ellátás, hanem új városokban is kialakítsanak telephelyeket. Az ötpillérű rendszer – A mai hálózat földrajzi képe Ahogyan az 5. ábra mutatja, hogy 1990 és 2022 között létrejött az öt fő javítóintézeti helyszín:

1. Aszód (1884 óta)
2. Rákospalota (1890 óta, leányok)
3. Budapest (fővárosi Javítóintézet, 1948-tól állami)
4. Debrecen (1971-től, keleti régió)
5. Nagykanizsa (2015-től, dunántúli régió) „Javítóintézet létrehozása a Dunántúlon fiúk részére” nevű TIOP. 3.4.3 kiemelt projekt keretében jött létre (Nagykanizsai Javítóintézet, 2021.), eredetileg a Debreceni javítóintézet telephelyeként.

16. ábra A fiatalokorúak javító- és büntetésvégrehajtási intézetei 1990-2022

Fig. 5 Juvenile Reformatories and Correctional Institutions (1990–2022)

Forrás: Saját szerkesztés

Így a Dunántúl délnyugati részét Nagykanizsa látja el, az Alföld és északkelet magyarországi területet Debrecen, a főváros környékét pedig a három intézet (Rákospalota, Budapest, Aszód). A fiatakorúak börtönei Tökölön, fogházai pedig Kecskeméten, Szirmabesenyő és Pécsen működnek (Bory, 2016). A területi szerkezet bár kiegyensúlyozottabb mint a szocializmus évtizedeiben, ugyanakkor a rendszerváltás óta eltelt harminc évben a hálózat végre túllépett a fővárosközpontúságon.

Összegzés – térszerkezeti tanulságok

A térszerkezeti és kronologikus elemzés alapján kijelenthető, hogy a magyarországi javítóintézetek fejlődése szoros összefüggésben áll a mindenkori politikai és közigazgatási változásokkal, legyen szó a történelmi Magyar Királyság „két gyűrűs” gyermekvédelmi hálózatáról, vagy az 1920 utáni csonkaország állapotáról. A szocialista korszak erősen a fővárosi központokra támaszkodott, míg a rendszerváltás óta tapasztalható egy lassú, de fokozatos területi decentralizáció, a regionális intézmények (Debrecen, Nagykanizsa) kialakításával. Mindebből látszik, hogy a javítóintézetek nem csak jogi-pedagógiai, hanem területi eloszlási kérdésekre is választ adnak. A földrajzi hozzáférhetőség ugyanis kiemelt szempont: ha túl távol van a szülői vagy gondozói lakóhelytől, nehezebb a kapcsolattartás és a családi támogatás, ami a reszocializációt megnehezíti (Izsák, 2022). A jövőben érdemes tehát a megyei szintű és regionális sajátosságokat is figyelembe venni, ha az intézményrendszert fejleszteni kívánjuk.

Irodalomjegyzék

Kötetek

- ASZÓD JAVÍTÓINTÉZET (1945–46). Intézettörténeti dokumentumok. (Belső, archív kézirat)
- BORY, I. (2016). *A fiatakorúak szabadságelvonnással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon - doktori értekezés. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Letöltés dátuma: 2021.06.23., forrás: <http://real-phd.mtak.hu/451/>*
- CSORNA, K. (1929). *A szociális gyermekvédelem rendszere. Budapest: Eggenberger-Könyvkereskedés (Rényi Károly).*
- GUSTI, D. (1938). *Enciclopedia României.* (1. kötet). București: Editura Imprimeria Națională.
- GYERMEKVÉDŐ INTÉZETEK MAGYARORSZÁGON (1899). *Gyermekvédő Intézetek Magyarországon. Budapest: Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság.*
- HORVÁTH, K. (1952. április 22.). A bűnöző fiatalok nevelése. *Magyar Nemzet*, 1952, 3.
- HACKER, E. (1918). *A börtönügy. Pécs: Dunántúl Rt.*
- HEGEDŰS, J. (2010). *Gyermezsorsok, életutak a javítóintézeti világból. Budapest: Gondolat Kiadó.*
- IZSÁK, H. (2022). *A javítóintézetek kialakulásának és fejlődésének társadalmi-történeti háttere, helyzete napjainkban a javítóintézeti pedagógusok aspektusából, különös tekintettel a Budapesti Javítóintézetre. Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem.*
- KOSÁRY, D. (1990): *Újjáépítés és polgárosodás, 1711–1867. (Magyarok Európában III.). Budapest: Háttér Kiadó.*
- KUN, B., & LÁDAY, I. (1905). *A fiatakorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon. Budapest: M. Kir. Igazságügyminisztérium.*
- LŐRINCZ, J., & NAGY, F. (1997). *Börtönügy Magyarországon. Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.*
- MAGYAR KIRÁLYI IGAZSÁGÜGYMINISZTERIUM (1899). *A magyar királyi országos javítóintézetek ismertetése. Budapest: Magyar Királyi Igazságügyminisztérium.*

- MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (1900–1942). *Magyar Statisztikai Évkönyv – Új folyam (különböző évjáratok)*. Budapest: M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal.
- MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (1912). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. (1. kötet). Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal.
- Magyarország Tiszti Cím- és Névára (1942). Budapest.
- SZÖLLÖSY, O. (1935). *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. (2., bőv. kiad.). Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt.
- VOLENTICS, A. (1996). *Gyermekevédelem és reszocializáció*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Folyóiratcikkek

- EÖTVÖS, K. L. (1915). A zeleméri gyámintézet (1845–49). *Magyar Paedagogia*, (21), 266–273.
- KEREZSI, K. (2007). Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalokúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. *Esély*, (3), 36–54.
- LŐRINCZ, J. (1988). A fiatalokúak büntetésvégrehajtása 1878-tól 1908-ig. *Módszertani Füzetek*, (2), 45–53.
- LŐRINCZ, J. (2002). A fiatalokúak büntetés-végrehajtása a XX. század első felében. *Börtönügyi Szemle*, (2), 57–66.
- LŐRINCZ, J. (2018). A Csemegi-kódex és a javítóintézet. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 28(56), 53–60.
<http://doi.org/10.31627/RTF.XXVIII.2018.56N.53-60>
- TÖRÖK, I.-HEGYESI, S. (1959). A fiatalokúak bűnügyi problémái Hajdú megyében. *Rendőrségi Szemle*, (7)7, 516–524.

Gyűjteményes kötetekben szereplő cikkek

- LENDVAY, B. (1929). Igazságügyi Gyermekvédelem. In Béry, L. (Szerk.), *A magyar filantrópia könyve* (pp. 175-179). Budapest: Légrády Testvérek.
- LŐRINCZ, J. (2012). Helyzetjelentés a javítóintézeti nevelés végrehajtásáról. In Juhász, Z., Nagy, F., & Fantoly, Z. (Szerk.), *Sapientia Sat Ünnepe Kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* pp. 287-299). Szeged: SZTE ÁJT.

Jogszabályok

1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex)
1901. évi VIII. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről
1908. évi XXXVI. törvénycikk (Büntetőnovella)
1978. évi IV. törvény (büntető törvénykönyv)
1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 1/2015. (I.14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
- 30/1997. (X.11.) NM rendelet a javítóintézeti nevelésről (archiválva)

Egyéb források, online cikkek

- DEHÍR (2013). *Meghonosítják a debreceni modellt a Dunántúlon is*. Online cikk.

Elérhető: <https://www.dehir.hu/belfold/meghonositjak-a-debreceni-modellt-a-dunantulon-is/2013/03/22/> (Utolsó letöltés: 2023. 10.17.)
ORSZÁGÉPÍTÉS (1941). *Nemzetpolitikai Szolgálat hivatalos folyóirata. (1)* 17, 12–13.
A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉSRŐL (2014). *KSH Statisztikai Tükör*, (99). Központi Statisztikai Hivatal.
Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> (Utolsó letöltés: 2023.10.17.)